

IRODALOM.

Tavasz Sándor: Az ismeretelmélet és a megismerés pszichológiája. (Transcendental filozófiai tanulmány.) Kolozsvár, 1914.

E tanulmány célja az ismeretelmélet feladatát, karakterét és módszerét pontosan megállapítani s egyúttal rámutatni arra, hogy az ismeretelmélet természete és módszere mennyiben különbözik a pszichológiai módszertől; mi az a plus, amit a megismerés belső logikai strukturájának, igazi jelentésének kellő megértésére az ismeretelmélettől méltán várhatunk szemben a pszichológiával. Hogy ezen feladatát kellően megértesse és megvilágítsa, tüzetes analysis tárgyává teszi azon felfogásokat, melyek az ismeretelméletben nem láttak többet, mint a megismerés processusának pszichológiai analysisét s ezen processus fázisainak részletes megvilágítását.

Ezen vizsgálódások eredményeként igen helyesen megállapítja, hogy az ismeretelméletnek magasabb feladatai vannak, mint amelyeket a pszichológia a maga empirikus módszerével elérhet. Ezt a feladatot az ú. n. transcendentalis módszer útján lehet megvalósítani, mely az előbbivel szemben „az öntudat világán belül állva” kutatja az öntudat szerkezetét és megvalósulásának lehetőségeit. A transcendentalis módszer jelentőségének részletes kifejtése alkotja a mű második részének tárgyát, mint amely hivatva van arra, hogy az ismeretelméletet a maga feladatának megoldására képessé tegye s az állandóan betolakodó psychologismustól megtisztítsa.

A mű egész tendenciája csak helyeselhető. Azok a megjegyzések, melyeket a psychologismus ellen felhoz s ahol a transcendentalis módszer jelentőségét hangsúlyozza és bizonyítja, mind helyén valók.

Nem látjuk azonban tisztán a tiszta logika és az ismeretelmélet viszonyát. Egy helyen ezt nem is tartja sürgős feladatnak, a tiszta logika határozatlansága és kialakulatlansága miatt (32. l.), mintha bizony az ismeretelmélet kialakultság és határozottság dolgában előbb állana. Majd a tiszta logikát (80. l.) összekötő hídnek mondja az ontológiai és axiológiai ismeretelmélet között. Majd ismét a logikát, mint a gondolkodás formáinak tudományát s az ismeretelméletet, — mint amely az ismeretek tartalmára is vonatkozik — egymásra utaltaknak jelenti ki, minthogy formát tartalom nélkül és tartalmat forma nélkül nem ismerhetünk.

Beszél tiszta ismeretelméletről, melynek feladatát a transzcendentális, tudományos Én-nek vizsgálata alkotja és alkalmazott ismeretelméletről, mely a transzcendentális módszernek a logika, ethika, aesthetika és pneumatologia terén való érvényesülését van hivatva feltárni. (118. l.)

A tudományos öntudatnak, (miért nem csak tudat?) melynek megkonstruálásától várja a szerző az ontologiai és axiológiai problémák végleges megfejtését, van ontologiai rétege (65. l.), a kategoriák, melyek a transzcendentális Én-nek, ezen *ős psychosis-nak* ontologiai *ős* alkatában vannak lefektetve. Van továbbá *normál természet*e, melynek alapja az Én reflexióképességében rejlik. Majd a tudományos öntudat „axiológiai kategória“, (68. l.) az Én-nek legmagasabb logikai *készsége*, melyben ott lüktet a logos törvényszerűsége.

Mindezek részben homályos dolgok, részben nagy általános-ságok. Részletes bírálatuk mind külön fejezetet igényelne. Szerző sok fogalommal, mint biztos és megállapított ténnyel operál, amelyek pedig mind nagy kérdőjelekként merednek a komoly tudományos kutatás elé. Mindennek oka az, hogy igen sokat akar mondani, ami viszont a probléma sokfelé elágazó természetéből némileg érthető.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy mindaz, amit a psychologismus cáfolatára és a transzcendentális módszer mellett felhoz, csak helyeselhető. Az ismeretelméletnek égető szüksége van arra, hogy a psychologismustól végre megtisztítsák. Viszont vigyáznia kell arra, nehogy hangzatos jelszavak gyártásával a transzcendentális mus aegise alatt egy újabb burkolt psychologismust kezdjen, mint ez napjainkban divatos. A helyesen értelmezett transzcendentális módszer ettől a veszélytől kétségtelenül meg fog óvni s amennyiben a jelen mű is ezt sürgeti, igaza van, habár maga sem tudja még tisztán elkülöníteni a transzcendentális must a transzcendentális látszatot magukon hordó divatos pszichológiai koncepcióktól. Végül dicsérettel kell megemlékeznünk a szerző nagy irodalmi tájékozottságáról, mely a régiebb és újabb ismeretelméleti irodalom összes termékeit, csaknem kivétel nélkül, felöleli.

Unitárius szószerk Megjelenik negyedévenként. Előfizetési ára évi 6 korona. Kiadja az egyetemes unitárius lelkésztest. A három első füzetét szerkesztették: Bölöni Vilmos, Deák Miklós és Ürmösi József, az utolsót Ürmösi József egyedül. Ez évfolyammal XI kötet jelent meg az unitárius lelkészek egyházi dolgozataiból. Az utolsó kötetben 27 lelkésztől 50 dolgozat látott napvilágot. Az egyházi beszédek nagyrészen a háborus hangulat ömlik el. És ez természetes is. A szószerknek az élettől elzárkózása nem lehet, sőt azzal keresnie kell az összeköttetést. Különben is a vallásos hitnek a háborúban nagy szerepe van. Íróink erre több helyen találóan rá is mutattak. Más helyen megkeresték a győzelem biztosítékait, vagy a háború újjászülő erejét, vagy éppen

annak a kereszténységgel való összeférhetetlenségét. Bármilyen különböző felfogás nyilatkozik meg az egyes íróknál, de mindnyájan egyesülnek a győzelem hitében s az igazság diadalának reménységében. A dolgozatok között van imádság, egyh. beszéd, úrvacsorai, keresztelési, esketési és temetési beszédek. Különböző értékűek, de a mi népünk igényeit kielégítik s a lelkek építését hathatósan munkálják. Különösen jól esett látnunk, hogy legifjabb lelkészeink is nemes versenyre kelnek a munkában. Így örömmel olvastuk a régebbi írók mellett a Zoltán Sándor, Keresztesi Dénes, Orbán Lajos, ifj. Útő Lajos, Bedő Ápád, Árkosi Tamás, Bálint Ödön, Bedő Miklós, Taar Géza, Bárka József és Kiss Sándor neveit. De még sokan vannak a hivatalosak. Mert hitünk szerint egy ilyen közös vállalatnak a célja nem az, hogy egyes kiválóbb íróink dolgozzanak a többiekért, hanem az, hogy egyh. beszéd-irodalmunknak az átlagos nivója emelkedjék. Eppen ezért nem kerestünk benne mindég minta-beszédeket, bár nagy örömünkre szolgál, ha minél többilyent látunk, hanem azt szeretnők, hogy ez legyen az unitárius lelkészek szószéki működésének a tüköre, hogy benne mindnyájan tanítsunk és belőle mindnyájan tanuljunk.

N. Á.

Dr. Imre Sándor. A köznevelés belső egysége és a nemzeti egység. Budapest, 1915. Különlenyomat Az Orsz. Paedagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum Hivatalos Ertesítőjéből. 40 l.

Már jó ideje örömmel figyeljük azt az egész lényegében tervszerűen átgondolt és szervesen taglalódó paedagogiai programot, melyet Imre Sándor, ez a tiszta gondolkodású és finoman elemző fő írásában közre bocsát. Az írótt nincs miért hosszasan méltányolnunk. Talán meg is bántanók őt ezzel. Elég megállapítanunk, hogy a legnagyobb magyar pedagógiai iskoláján ment keresztül, kinek egész nemzetnevelő programja megfogta, lebilincselte, kinek pedagógiai gondolkozását megértő lélekkel ő ismertette a magyar irodalommal. Ennek a rövid kis tanulmánynak is — aligha csalódnunk — ha Széchenyi gondolatvilágában keressük nagy, az egész nemzetet befoglaló alapgondolatát. A szerző nem most fejtegeti először. Már olvastuk nála ismételtlen is azt a programmszerű kívánalmat, hogy nevelői gondolkodás megteremtésére termékeny talajt kell előkészítenünk az egységes nemzet egészének lelkében, aztán tudatossá kell tennünk azt a gondolatot, hogy nemzetnevelést nem végezhetünk ötletesen, alkalmyszerűen, egyik vagy másik iskolafaj részleges reformjának, az elemi, közép- vagy főiskolai oktatás izolált javításának előráncigálásával. Reformra kell törekednünk szervesen, egységesen a közoktatás egész vonalán. A nevelés sok tényezőjét, az oktatás különféle természetű munkáját egységesen, céltudatosan tömöríteni, egyesíteni, és lehet és ez kell hogy legyen egy nagy nemzetnevelő, fejlesztő, erősítő és emelő munkának a programja. S nekünk úgy tetszik, hogy a szerzőnek ezt a régi, Széchenyi-ízű nagy gondolatát ennek a

világháborúnak tanulságai csak megerősítették, csak igazolták. Most, amikor a háborús pedagógia termékei oly bőségesen garadával özönlnek — különösen a német irodalom piacán — nekünk ezt a magyar fejből kiszökő gondolatot kellene megszívlelnünk s megvalósításához a német erő szívósságával és kitartásával hozzákezdünk. Mert az a program-töredék — amit a szerző ebben a rövid tanulmányban ad — nem egy-két évnék, vagy akár évtizednek szalmalángszerű nekibuzdulását feltételezi, hanem sok-sok alapozó, gyűjtő, tájékozódó munka és nekikészülődés után tervszerű, a végsőkéig kitartó, a végső célt, a határainkon belül élő minden egyestől óhajtott, várt, sovárgott nemzeti egységet minden botorkálás és eltérés közben is szem előtt tartó, lelkes és kifáradni nem tudó örök törekvést. Ez az a nagy gondolat, amely széleskörű perspektívával jutalmazza azt, aki ezt a rövid, de velős tanulmányt elmélyedő figyelemmel végigolvassa.

Rajka Géza: A kolozsvári szabó céh története a XV—XVII. században. 8 r. 219 l. 2 képpel. Kolozsvár, Stief Jenő nyomdája. 1913. A kolozsvári szabó céh eredetileg oltár-fentartó vallásos ipartársulat volt. Első 1475-beli céhszabálya még ilyennek mutatja. A gyökeres változás a társulat életirányában a reformációval áll be. Ennek legfőbb bizonyossága az 1561.-i céhszabályzat. A kolozsvári szabó céh ezóta lett tisztán iparos szervezet.

Az a vaskos kötet, melyet Rajka Géza erről a céhről írt, egyike a legsikerültebb kolozsvári bölcsészettudományi értekezéseknek, s azok átlaga fölé magasra kiemelkedik. Szerzője legnagyobb részben az Erd. Nemzeti Múzeum céhadatait használta forrásul, de széleskörű tájékozottsággal apróra feldolgozta a kérdés teljes irodalmát is. Kiemelhetjük bevezetésében megnyilvánuló összefoglaló készségét. Kolozsvár középkori fejlődését és céhviszonyainak kialakulását így röviden, tömören és világosan még senki sem írta meg.

Külön fejezetekben tárgyalja a céh megalakulását, fejlődését, s a XV—XVII. századi szabó-ipart általában. Külön szakaszt szentel a céh házának, a védelme alatt állott, ma is meglevő u. n. Bethlen-bástyának, a céh szőlőgazdaságának és temetkező társulatának, szervezetének és belső életének. A XVI—XVII. századi szabó-iparról szóló fejezetében becses táblázatokban adja a leginkább használt anyagokat és árukat ártáblázatokkal együtt. Viselet-történeti adat-összeállításával élénken megvilágítja a régi erdélyi viselet gazdagságát és ezzel a szabó ipar jelentőségét. Mivel a mű által tárgyalt időkor egy részében Kolozsvár lakóinak többsége s így a szabó céh egy része is unitárius volt, több szakaszban találunk unitárius vonatkozásokat.

Tudományos bizonyíték-anyaga kimutatását, forrásidézeit, egy-egy felvilágosító megjegyzését helyesen külön a könyve végére nyomatta, hogy ne zavarja vele az olvasót. Mert kutató tanulmányozó ott úgy is megkeresi, másnak pedig éppen olvasás közben nincs szüksége rá. E bő (177 217 l.) jegyzetekben is sok becses adalékot nyújt.

A könyv teljes elismerésre méltó. A szakirodalomnak határozott nyeresége és nem szakemberek részére is érdekes olvasnivaló. Külön kiemeljük, hogy a reformáció történetének érintésénél teljesen tárgyilagos s tiszta látását nem befolyásolja felekezetiesség. Kiemeljük azt is, hogy egyházi levéltárunk adatait is sikerrel használta műve becsének emelésére.

A vaskos kötet Kolozsvárt, Lepage Lajosnál 3 koronáért kapható.

Kelemen Lajos.

Isten igéje a háború idején. Egyházi beszédek az 1914—15-iki világháború alatt. Irta: Bodor János szászvárosi református lelkész. Kiadja Hoffmann és Kronovitz, Debrecen. 186 l. Ára: 3 kor.

Egy helyes élet- és világnézettel bíró s hivatását a maga komoly szentségében felfogó lelkipásztornak egy egész egyházi évkörré terjedő 28 egyházi beszédét s néhány alkalmi imádságát foglalja magában ez a külsőleg is csinosan kiállított kötet. Amint a címe is mutatja, célja az, hogy a világháború súlyos megpróbáltatásai alatt élő híveket Isten igéjével világosítsa, vigasztalja, emelje, lelkesítse és áldozatokra buzdítsa. A cél nemes s a célra munkáló egyházi beszédek is túlhaladják a hazai protestáns egyházi irodalom hasonló termékeinek az átlagos nivóját. A világháború borzalmas sötétségét helyes érzékkel és szerencsés kézzel világítják meg az Isten igéjével. Az egyes beszédek alakilag és tartalmilag minden igényt kielégítenek. Irályuk szép és választékos. Bár itt-ott megcsendül bennük a ref. dogmatika hangja, ami az író vallásos felfogásából természetszerűleg foly, de azért bármely felekezetű hívek épülésére szolgálhatnak. Mi nyugodtan ajánljuk olvasóink s különösen lelkészeink figyelmébe.

V. A.

Kemény Gábor, a francia középiskolák szelleme. Különnyomat a Magyar Paedagogiából.

Ennek a kis tanulmánynak szerzője hosszabb időt töltött tanulmányúton Párisban, ahol a középfokú tanítás szervezetét és módszerét tanulmányozta. Megfigyeléseit eleven tollal, közvetlenül írja le s összehasonlításokat tesz a francia és a magyar középfokú tanítás között. Kritikai észrevételei is vannak s különösen tanulságosak az 1902. évi tantervre vonatkozó megjegyzései. Tanítással foglalkozók haszonnal és okulásal olvashatják ezt az eleven és közvetlen szemléletek alapján megírt rövid tanulmányt.

Imádságok háborus időben. Irta Szentkirályi Károly garbolci ref. lelkész. II. füz. Kovács Gyula könyvkereskedő kiadása. Nagybánya, 1915. 41. l. A füzet tartalmaz áldozócsütörtökre egy elő- és utóimát, egy áldozócsütörtök és pünköst közötti vasárnapra szintén elő-, utóimát s ezeken kívül egy hétre bünbánati imádságokat. Gondolatunk szerint a lélek minél közvetlenebbül óhajt Istennel társalogni. Ezért az ilyen kötött beszéddel túlságosan terhelt, mesterkéltné imádságokat nem tartjuk célravezetőkné.

Ézsau és Jákób. (Társadalmi regény-töredék). Irta Ütő Lajos. Dicsőszentmárton, Erzsébet könyvnyomda R.-T. 1915. 61. l. A csinosan kiállított füzet a kiadónál 1 kor.-ért kapható.

Az Út, folyóirat a lelkipásztori munka számára. Szerkesztik és kiadják: Dr. Ravasz László, dr. Imre Lajos, dr. Makkai Sándor, a gyakorlati teológia rendes-, illetve magántanárai a kolozsvári ref. teológiai fakultáson. Megjelenik július és augusztus hó kivételével minden hónap 15-én, két íven. Előfizetési ár egész évre 6 kor., félévre 3 kor., egyes szám ára 80 fillér. Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket dr. Ravasz László címére (Kolozsvár, Bocskay-tér 1.) kell küldeni.

A magyar protestáns lelkipásztorság szokatlanul nagy anyagi és szellemi áldozatkészséggel aránylag sokkal több lapot tart fenn, mint bármely más kulturális testület. Mindamellettt azonban régóta szükségét érezte egy olyan lapnak, amelyik tisztán csak a lelkipásztori munka megtermékenyítésére és szakszerű fejlesztésére törekedik.

Ilyen lapot akarnak alapítani a szerkesztők, ha elegendő támogatásra találnak. A lap nem fog egyházpolitikát üzni sem külső, sem belső vonatkozásban; nem szolgál tisztán tudományos célt, bár határozottan tudományos alapon áll. Nem lesz kritikai szemle, hanem gyakorlati útmutató, mit hogyan kell csinálni, mert az a meggyőződés vezeti a szerkesztőket, hogy a protestantizmus harcát az építő lelkipásztori munka vívja meg. Minden szám közölni fog egy rövid meditációt, egyébként az anyag az igehirdetés (dr. Ravasz), a vallástanítás (dr. Makkai) és a lelkipásztorkodás (dr. Imre) három főrovatában fog elhelyezkedni s irodalmi és lapszemlét is fog adni. Teológiai álláspontjuk nem dogmatikus, nem kritikai, hanem pozitív, a valóság és eszmény ténye előtt meghódoló.

Az első szám októberben fog megjelenni és csak a jelentkezetteknek fog megküldetni.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az 1915. évi E. Főtanács. A folyó évi Egyházi Főtanácsnak az eddigiek közül kiemelkedő szint adott az a körülmény, hogy Ferencz József püspökünk születésének 80-ik évfordulójához érkezett. Ezt az alkalmat még a mostani súlyos viszonyok között sem szalaszthatta el az az egyház, amelynek szolgálatában töltött el a püspök 60 évet, amelynek javára szentelte apostoli munkásságát s amellyel a hosszú idő alatt mintegy összeforrott lénye és egyénisége. Az egyház nevében a főtanács megnyitása és megalakulása után világi részről báró P. Horváth Kálmán egyh. főgondnok, egyházi részről dr. Boros György egyh. főjegyző üdvözölte az érdemes főpásztort, kit ez alkalommal a királyi kegy is a Ferencz József-rend nagykeresztjével tüntetett ki. Mindkét üdvözlő beszéd élénk színekkel festette azt az áldásos munkát, amelyet az ünnepelt előbb mint lelkész és tanár, majd mint püspök az egyház érdekében kifejtett, amellyel legjelesebb püspökeink sorában örökre emlékezetes nevet biztosított magának. A püspök válaszában nem csupán elismert szónoki erejéről, hanem az egyház minden érdekét felölelő nagy figyelméről tett bizonyosságot. Ismételten megmutatta, hogy teljesen méltó arra az általános tiszteletre és megbecsülésre, amelyben nemcsak egyházunk tagjai, hanem minden ismerője részéről országszerte részesül. Ez az elismerés jutott kifejezésre azokban a meglehangú üdvözlő sürgönyökben is, melyeket dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter és gr. Tisza István miniszterelnök küldött az ünnepelt főpásztornak.

Még egy más lélekemelő pontja volt az idei főtanácsnak, amely e részben a zsinati főtanács hatáskörét is betöltötte, amelyet a háborús viszonyok miatt megtartani nem lehetett, t. i. a papszentelés. 28 tetterre kész ifjú lelkész került ezúttal felszentelésre.

Az ünnepély külsőleg is megható volt. De tartalmat adott neki Józán Miklós budapesti lelkésznek szónoki erővel előadott alkalmi beszéde és a püspöknek fölavató beszéde, amelyben méltán hivatkozhatott 60 éves lelkézi működésére. Maradandó értéket pedig az ünnepélynek az fog adni, ha ifjú lelkészeink betelve a hitnek, szeretetnek és buzgóságnak a lelkével lankadatlan munkásai lesznek annak a vallásnak és egyháznak, amelyre elhívtattak.

Az ünnepélyek lezajlása után a főtanács a rendes mederben tárgyalta egyházi ügyeinket, melyeknek keretében szomoruan vette tudomásul a br. id. Daniel Gábor tiszt. főgondnok halálának a bejelentését, aki évek során keresztül, ősi családjához méltóan, nagy buzgósággal, lankadatlan érdeklődéssel és áldozatkészséggel vett részt egyházi ügyeink fejlesztésében. Tudomásul vette a főtanács a püspöknek, az E. K. Tanácsnak s jószágfelügyelő-